

IETS OVER HET GEREALISEERDE CHRISTENDOM

Frank Vande Veire

Het is tegenwoordig *bon ton* te beweren dat onze tijd de zin voor het sacrale heeft verloren, waarmee men vaak suggereert dat het sacrale een dimensie is die aan herwaardering toe is. Men zou hier tegen kunnen inbrengen dat het sacrale ons leven beheerst, dat het ons dagelijks brood is, meer bepaald onder de vorm van de media. De media zijn een sacrale, meer bepaald christelijke machine. Elke poging het sacrale als een 'verloren waarde' te herintroduceren, is blind als ze deze alomtegenwoordigheid van het christelijk sacrale in de media niet in rekening neemt. Wat ik hier wil aannemelijk maken is dat in onze gemediatiseerde wereld, gekenmerkt door een gigantische informatiestroom en een bombardement van beelden, het christendom helemaal niet opgelost is. Of beter: het is daarin misschien opgelost, maar met deze 'oplossing' is het *gerealiseerd*.

Denken we aan het journaal, het 'nieuws van de dag'. Voor 'nieuws' komen vooral evenementen in aanmerking die de rustige, normale gang van het leven op een bruuske, min of meer gewelddadige wijze verstoren. Vandaar de voorkeur voor oorlogen, opstanden, staatsgrepen, moorden, aanslagen, natuurrampen, enzovoort. Alleen deze zaken worden als 'evenementen' in de echte zin van het woord beschouwd.

Het televisienieuws nodigt ons, zij het met groeiende schaamte en verlegenheid, uit tot de dagelijkse contemplatie van catastrofes, een contemplatie waar wij al bij al weinig wijzer van worden, en waarbij het 'recht op informatie' steeds meer een alibi lijkt. Een alibi voor wat? *Voor een rituele wassing waaruit de kijker telkens als een schoon, dat wil zeggen goed, beschaafd, weldenkend mens te voorschijn komt.*

1. De geniale strek van het christendom

Religie in het algemeen draait altijd rond iets dat voor absoluut 'heilig', dat wil zeggen *heel*, onaangetast, ongeschonden: intact wordt gehouden.¹ Dit heilige is het leven zelf als een absolute waarde. Het eist een absoluut respect, scrupule, terughoudendheid, schroom... Anderzijds is er steeds het verlangen om tot dit heilige door te dringen, aan dit heilige 'deel te hebben', eraan te 'participeren'. Dit kan niet zonder een zekere opheffing van het respect, zonder een profanatie dus. De toegang tot het sacrale, tot het werkelijke leven, kan niet zonder een offer. Maar juist in dat schendend offer bewijst het Leven zich als iets onschendbaars, onaanraakbaars. Het

Leven dat men heiligt als een hoogste goed blijkt altijd iets méér te zijn dan het concreet levende. Daardoor verschijnt het steeds als iets dat *anders* is, zelfs kan het tegengesteld zijn aan het leven: een pop, een beeld, een icoon, een masker, een object. Het geheiligde leven is een soort spookachtig over-leven, een meer-dan-leven. En het is dit 'transcendent' meer-dan-leven dat vrijkomt in de schending, in het offer van het concrete leven. Kortom: men offert dit of dat leven en juist daarmee waarborgt men de intactheid van het werkelijke, geheiligde Leven. Tot dit Leven krijgt men heel even toegang, zij het een toegang die de ontoegankelijkheid niet opheft. Het Leven zelf vraagt, telkens opnieuw, om dit offer. Het Leven spijscht zich met offers, zoals - om een spectaculair voorbeeld te geven - de zonnegod van de Azteken dreigt op te houden met schijnen wanneer hij niet langer door mensenoffers zou worden gevoed.

Met het christendom gebeurt iets merkwaardigs: het heilige Leven stelt ons voor eens en altijd zeker omtrent zijn intactheid, en wel doordat het *zichzelf* prijsgeeft. God zelf voltrekt het enige en echte offer aan zichzelf, en ten aanzien van dit unieke en definitieve Offer staat de mens in een oneindige schuld, een schuld die door geen enkel offer nog is goed te maken. Want voor dit ultieme Offer gebruikt God als instrument niets minder dan de grootste misdaad die de mens, door de vrijheid die hem door God gegeven is, maar kan begaan: de moord op (de zoon van) God zelf. God zelf geeft zich dus zijn zoon prijs aan de zonde van de mens, maar in één en dezelfde beweging vergeeft God ook deze (vader)moord; hij wist meteen deze verschrikkelijke zonde uit door hem 'op zich te nemen'!

Men kan niet genoeg bij deze onwaarschijnlijke *tour de force* stilstaan. De katholieke kerk heeft dit dan ook het 'mysterium tremendum' genoemd. Dit 'tremendum' blijft voor velen onder ons vanuit hun kinder- of jeugd jaren resoneren: met Christus heeft God het kwaad op zich genomen. In Christus is de zonde geen zonde meer. Want Christus, als arme, vernederde mensenzoon, als vriend van hoeren, misdadigers en verschoppelingen, heeft onze zonde *gezien*: hij *kent* ze en stelt er zich op een ontwapenende, letterlijk: *ontwapende* manier voor open. Deze onmenselijke passiviteit tegenover het kwaad is zijn offer: juist doordat hij zich *niet* tegen de misdaad verzet, brengt hij deze aan het licht en het is dit licht van de waarheid dat oplicht uit Christus' wonde dat 'reinigend', 'verlossend' is.

Met dit ultieme offer stelt Christus een einde aan de praktijk van het offer. Christus kan niet geofferd omdat hij *zelf volledig instemt met het offer*. Hij is er voor geboren en er voor opgeleid. Hij is één en al offer en daarmee het 'leven zelf'. Hij wordt dan ook 'de levende' genoemd. (Ik hoorde onlangs op de televisie een predikant zeggen: 'Jesus doesn't live. He is live itself.') En omdat hij reeds het Leven zelf is, hoeft Christus niet te doden, te vernietigen, te *offeren* om te kunnen leven; evenmin hoeft hij te *worden* geofferd om het leven mogelijk te maken.

Er valt niets meer te offeren, er valt niets meer uit een offer te halen als je voor het heilige leven zelf staat. Er is niets hogers waaraan of waarvoor je Christus zelf

nog zou kunnen offeren. Christus zegt dus als het ware: 'Hou op te offeren aan een duistere God; het Leven is niet elders, het is hier, bij mij, in mij. Maar - en dat is mijn verdriet - jullie lot is dat jullie dit nog niet beseffen terwijl ik onder jullie ben. Jullie zullen dit slechts nadien beseffen, nadat jullie mij, in totale blindheid, miskend, verraden en zelfs vermoord hebben. Jullie zullen de Waarlijk Levende die ik ben slechts herkennen aan mijn bloedend lichaam, in de wonden die jullie mij zullen toebrengen. Met mijn wonden zal ik de absolute, genadevolle getuige van jullie zonden zijn. Ik ben geen abstracte getuige. Ik kijk niet vanuit de hemel neer op jullie zonden. Het zijn mijn vlees en bloed, dat ik met uw deel, die van jullie zonden getuigen. Deze werpen een zo schel licht op uw zonden dat deze er in oplossen.' - Dit is dus de 'blijde boodschap': in het bloed van het onschuldige Lam wordt alle bloedvergieten opgeheven. In deze ultieme getuigenis van het geweld is alle geweld in principe tot rust gekomen. Bloedend is het Lam onbevlekt, intacter dan ooit.

In dit licht moeten we bevreemdende uitdrukkingen begrijpen als dat in de ritus van het avondmaal het hart van de gelovige 'met het lichaam en het bloed van de Heer wordt gespijzgd en gelaafd'. De avondmaalsviering herhaalt niet op kannibalistische wijze de moord op Christus, maar de gelovige ontvangt in zijn hart het verlossende licht dat het getuigend vlees en bloed van Christus op die moord laat vallen. Dit licht heeft de macht om het zondige van die moord uit te wissen.

Dit is dus wat Nietzsche 'de geniale streek van het christendom' heeft genoemd: er is misdaad, er is moord, er is ongerechtigheid, maar omdat God zelf zich daaraan uit vrije wil, in de gedaante van de 'menszoon' heeft blootgesteld, heeft hij de wereld van de zonde gereinigd. Als God zich blootstelt aan de zonde, betekent dit immers dat de zonde voor altijd aan zichzelf, aan zijn eigen waarheid is blootgesteld, en dit is de verlossing, de verrijzenis uit de zonde. De avondmaalsgast die zich in de communie laaft aan het vlees en bloed van Christus, heeft deel aan die reiniging. Hij heeft deel aan het voor eeuwig ongeschondene, ongedeerde.

2. Het journaal als reinigingsritus

Ik wou iets zeggen over het journaal... Het journaal lijkt mij, zoals ik reeds suggereerde, één van de meest duidelijke symptomen dat onze zagezegd gelaïciseerde samenleving het christendom voortzet met andere middelen. Het journaal vertegenwoordigt weliswaar niet Christus die met zijn kruisdood het mensdom van zijn zonden reinigt. Wel vertegenwoordigt het de Wereld, het mensdom zoals Christus het heeft achtergelaten: dat mensdom dat *in principe* reeds is verlost maar niettemin nog dagelijks blootstaat aan het kwade.

Het journaal, de verslaggever die ons op een rustige, beheerste, bezonnen, bezadigde, serene wijze toespreekt, representeert de mens die niets dan vrede wil en van goede wil is. Degene die naar het televisie-journaal kijkt, identificeert zich met

dit onschuldig subject. Hij toetst voortdurend de wantoestanden die hem worden voorgeschoteld, aan dit ideaalbeeld. Of beter: hij heeft juist deel aan het ideaalbeeld door de consumptie van die wantoestanden. Alsof hij bij elke mistoestand die de revue passeert telkens tot zichzelf fluistert: 'dit ben ik niet, dit kan ik niet zijn.'

De loutere mogelijkheid, ons door de televisie geboden, tot een rustige, afstandelijke contemplatie van wat er allemaal misgaat in de wereld, verzekert ons ervan dat wij er alvast geen schuld aan hebben. Terwijl we ons kunnen voorstellen bij de slachtoffers te behoren, zijn we er absoluut zeker van dat we onmogelijk ooit de schuldigen zouden kunnen zijn, dat we in geen enkele omstandigheid tot de gerapporteerde wandaden of onrechtvaardigheden zouden overgaan en dat we, indien dat in onze macht lag -dat wil zeggen indien we God zelf zouden zijn- deze wandaden zeker zouden onmogelijk maken.

Het zijn niet alleen concreet steeds de anderen die het gedaan hebben, maar deze anderen zijn werkelijk radicaal *anders* dan wij. Het zijn wezens waarmee wij geen uitstaans menen te hebben, en over wiens daden onze verontwaardiging en verbijstering dan ook altijd even fris blijft: 'Hoe is het in godsnaam mogelijk?!', 'Wie doet nu zoiets?!', 'Dat dit in onze tijd nog kan gebeuren!'

De televisiekijkende burger neemt hiermee de positie in van wat Hegel *die schöne Seele* heeft genoemd. Dit is de goede, onbevleete ziel die de wereld aan zich ziet voorbijtrekken en maar niet begrijpt waarom er in die wereld zoveel kwaad is. Het merkwaardige aan de *schöne Seele* is dat hij juist zo schoon kan zijn door de dagelijkse contemplatie van wat zijn 'schoonheid' met de voeten treedt. Pas door onze dagelijkse consumptie van het kwade, afwijkende, ongeregelde voelen wij onze schoonheid, onze morele zuiverheid. Met elke aanslag, elke slachting voelen wij ons meer gesterkt in de zekerheid omtrent onze goede intenties, ons gezond verstand, onze weldenkendheid.

Zoals de christen zich in de communie telkens even met Jezus identificeert, zo maakt het journaal de moreel comfortabele identificatie mogelijk met een in principe reeds verlore mensheid. De verontwaardigde kreet: 'Hoe is dit in onze tijd nog mogelijk?' verraadt dit. De onderliggende gedachte is: 'eigenlijk' zijn we reeds verlost, 'in principe', 'in wezen' zijn we reeds het stadium van de barbarij voorbij, we weten dat die verschrikkingen al lang uit de tijd zijn, maar blijkbaar zijn er nog steeds plekken, streken, landen, werelddelen waar die blijde boodschap nog niet is doorgedrongen. (Dit is in feite de neoliberale boodschap van Fukuyama in zijn *Het einde van de geschiedenis*: de 'wereld' - waarmee wordt bedoeld de westerse, liberale democratieën met hun vrijemarkteconomie en hun mensenrechten - is in principe van alle duistere, fanatieke religies en ideologieën bevrijd. Het is nu alleen nog wachten tot iedereen dat begrepen heeft.)

Het journaal getuigt voor ons van een onbegrijpelijk, anachronistisch kwaad. Deze getuigenis is zo 'schoon' omdat hij elk oordeel opschort. Net zoals Christus het goede niet incarneerde door het kwade te bevechten of te beoordelen, maar door

er zich aan over te leveren -er met zijn wonden van te getuigen-, zo incarneert het journaal het verlorene mensdom niet door het kwaad te beoordelen, maar door op serene wijze te getuigen van hoe de humane principes dagelijks worden vertrapeld. In het ritueel van het journaal doorstaat het *humanum* ongedeerd zijn constante vernedering. Ons geloof in de zuiverheid, het in principe onbevlekt-zijn van dat *humanum*, en het geloof dat wij deel hebben aan die onbevleetheid, worden dagelijks gesterkt door het *beeld* van die bevlekking, net zoals de christelijke God ons van de zonde heeft verlost door er zich aan over te leveren.

Zoals we weten is voor de christen de identificatie met Christus problematisch: hij is 'in principe' verlost, maar heeft in de realiteit dan toch maar op een onvolmaakte manier deel aan die verlossing. Christus heeft door zijn offer een verlossing geanticipeerd die eigenlijk nog echt tot de mens moet doordringen. De mens staat tegenover deze verlossing in een schuld en moet deze verlossing dan ook zoveel mogelijk 'gedenken'. Met een gelijkaardig probleem zit de moderne burger. Hij is niet in staat zelf van het kwaad in de wereld te getuigen; hij staat er nooit genoeg voor open. Daarvoor is er juist de televisie. De televisie is als een anoniem oog dat daar is om zich in onze plaats in de wereld te bewegen en van zijn kwaad te getuigen. Wijzelf zijn, zoals de onvolmaakte christen, altijd te onverschillig, te verstrooid, te afwezig. De televisie, de media, getuigen in onze plaats, zij vormen een Oog dat altijd waakt, ook als wij slapen. Dit Oog getuigt waar niemand kan getuigen. Het is een getuigenismachine die nooit stilstaat en waarop wij in extremis op aangesloten zijn als comateuze patiënten op een reanimatiemachine. Deze machine is door niets van zijn stuk te brengen. Hoe verschrikkelijk datgene ook kan zijn waarvan hij moet getuigen, zelf komt die machine daar volledig ongedeerd uit. En de reden voor het feit dat wij ons heel regelmatig op deze machine aansluiten, heeft alles te maken met een fascinatie voor *die machine zelf*, namelijk voor de ongedeerdheid, voor het 'sacrale' van een Oog dat altijd even rustig, verdraagzaam, begrijpend doorgaat met getuigen.

Het journaal is een sacrale ritus. Terwijl wij een deel van onze dag menen op te offeren aan het opdoen van informatie, hebben we eigenlijk heimelijk deel aan de absolute ongedeerdheid, de sacraliteit van een alomtegenwoordige blik-op-de-wereld. In de mate we die Blik tot de onze maken, hebben we deel aan het verlorene mensdom en is de geschiedenis ten einde. Dit is het geheim van de zuigkracht die van de 'actualiteit' uitgaat: het gaat eigenlijk om de actualiteit van het *sacrale*, dat wil zeggen van een blik die, terwijl hij van alle ongeregelde heden in de kwade wereld getuigt, eigenlijk alleen van zijn eigen ongeschondenheid getuigt. Wat Derrida de 'hemelse, monsterachtige, bestiale of goddelijke blik van CNN' noemt, is een blik die getuigt van *zichzelf*, van zijn onvermoeibaar vermogen tot getuigen, tot berichten, ook en vooral daar waar elk menselijk oog normaal zou worden verblind of verscheurd, zou wanhopen, in woede ontsteken of krankzinnig worden. Wie in nederige onmacht deel heeft aan dit goddelijke Oog dat zich door alles laat bevleek-

ken, dat alle vlekken op het blazoën van het mensdom in zich verzamelt, is even witgewassen. Hij is verlost.

Een fragment uit de encycliek *Mediator Dei* (1947):

Men kan in zekere zin zeggen, dat Christus op Calvarie een zuiverend en zaligmakend bad heeft gebouwd, hetwelk Hij met het door Hem vergoten bloed heeft gevuld. Maar als de mensen zich daar niet in onderdompelen en er de vlekken van hun ongerechtigdheden niet afwissen, dan kunnen ze ongetwijfeld niet gezuiverd of gered worden. (...) Om dus te bereiken, dat de zondaars elk voor zich in het bloed van het Lam worden witgewassen, wordt de medewerking der gelovigen vereist.

Men kan dit fragment als volgt parafraseren: de televisie geeft onophoudelijk beeldverslagen van de ondergang, het Calvarie van de humane principes. Maar juist het serene beeldverslag van deze Calvarie functioneert als een zuiverend en zaligmakend bad waarin alle kijkers zich kunnen reinigen van alles wat zij zouden kunnen gemeen hebben met het Kwaad dat voor deze Calvarie verantwoordelijk is. In het Oog dat getuigt van de Calvarie van de mensheid is de mensheid met zichzelf verzoend.

De media zijn *christelijk* omdat zij het fantasma cultiveren van een intactheid, een sacrale onbevleetheid die zich juist daar bewijst waar hij radicaal openstaat, *oog heeft* voor alles wat hem kan bevleken. Het journaal, maar zeker niet alleen het journaal, vormt een scène waarop de humaniteit zijn eigen absolute intactheid veiligstelt in het beeld van zijn bedreiging, van zijn mogelijke ondergang. Daarom is het journaal, in al zijn sereniteit, *hysterisch*: de humaniteit presenteert er zich altijd als onschuldig slachtoffer, als datgene wat maar *niet* wordt erkend of gerespecteerd, maar steeds weer wordt beschaamd of verkracht.

3. Een knus ascetisme

Het sacrale is steeds het ongeschondene, zij het dat dit ongeschondene pas 'oplicht' wanneer het wordt geschonden. Geoges Bataille heeft er eindeloos op geamerd: een gemeenschap bereikt haar hoogste intensiteit, ervaart zichzelf het meest als gemeenschap, niet wanneer ze vol zorg en verantwoordelijkzin aan haar voortbestaan werkt, maar wanneer ze zich in een of ander (offer)ritueel openstelt voor de mogelijkheid van haar teloorgang. In 'primitieve' culturen gebeurt dit bijvoorbeeld door een koning of een als sacraal bestempeld dier -dat de kracht van de gemeenschap incarneert- symbolisch of reëel te doden, een (beperkte) brand te stichten, luxegoederen te vernietigen enzovoort. Met andere woorden: wat de gemeenschap bindt is een geritualiseerde overgave aan haar ont-binding.

Het is duidelijk geworden dat dit in het journaal gebeurt. Het journaal toont ons beelden van een wereld die de tegengestelde is van de wereld van de kijker die thuis knus in zijn zetel zit. Het journaal toont een wereld die uit zijn voegen kraakt, een wereld waarin niets zeker is. Maar het is maar al te duidelijk dat Bataille met het journaal niet tevreden zou zijn. Het journaal heeft immers een door en door moraliiserende werking: in zijn getuigenis van het kwade en chaotische in de wereld verzaakt het journaal volledig aan het genot dat hiermee zou kunnen gemoed zijn. Anders gezegd: de burger 'geniet' slechts *ascetisch* van zijn morele identificatie met het lijdende *humanum*, en in dit knusse ascetisme is hij verlost. Dit betekent geenszins dat het exces waar Bataille het over heeft, hier zonder meer ontbreekt. Immers: terwijl wij ons moreel verontwaardigen omtrent het lijden van de mensheid overal ter wereld, schrijven wij onbewust aan die verre, lijdende anderen een grotere levensintensiteit toe. Hun lijden, de manier waarop zij gebukt gaan onder catastrofes en onrecht, wekt bij ons het fantasma op van een ongekend genot, van een ongekende gelukzaligheid. Dat wij onze brave burgerziel elke dag witwassen in een bad van beeldverslagen over lijdende mensen, dat wij dit al bij al *graag* doen, heeft te maken met dit niet kapot te krijgen genot dat wij heimelijk aan hen toeschrijven.

Het morele comfort dat wij ervaren wanneer we met het serene, ascetische oog van de televisie meekijken in de wereld, is steeds gekleurd door dit aan die anderen toegeschreven genot, - net zoals -dat bewijst de hele christelijke kunst- de devotie rond de kruisdood van het onschuldige Lam, slechts zo intens kan zijn omdat er onderhuids een fascinatie meespeelt voor een hemels genot dat alles te buiten gaat wat plezierig, aangenaam, gezellig of leuk is: een genot 'voorbij het lustprincipe' (Freud), het genot waar de mystici naar zochten.

Dit is wellicht het geheim achter het enorme succes van het christendom: niets is heiliger, ongeschondener, 'heler' dan het Lichaam van Christus, maar dit ongeschonden Lichaam is maar zo subliem en zo stralend omdat het een stukje bloederig vlees, een wonde bevat waarin het een gelukzaligheid geniet die door geen heelheid, geen beeld kan worden bevat. De sereniteit van Christus' beeld is er dan om ons te beschermen tegen de fantasma's die zijn heilige wonden in ons opwekken.

4. Het terugwijkend genot van de ander

Terwijl het ascetische, strenge, 'neutrale' nieuwsbericht deze fascinatie voor het genot van de ander niet expliciet bespeelt, gebeurt dit uiteraard wel in de roddelpers, de videoclip, de film, de reclame, enzovoort. Men hoeft maar te denken aan de fascinatie die er bestaat voor bekende personen: film- en popsterren, leden van het koninklijk huis. Onze verhouding met deze personen is ambigu. Enerzijds vergapen we ons, tegen elk gezond verstand in, aan een beeld van geluk, harmonie, schoonheid. Anderzijds is er een heimelijke nijd omtrent een genot waarvan we veronder-

stellen dat de bekende persoon er deel aan heeft, een genot dat voor ons, ordinaire burgers, ontoegankelijk is. Deze nijd kan de excessieve consumptie verklaren van beelden van het geluk waarin de bekende persoon verondersteld wordt te baden. Omdat deze consumptie van andermans geluk onbewust door nijd wordt gedreven, is hij altijd al op weg een profanatie te worden. Na een tijd komen we te weten wat we al altijd wisten: de sprookjesprinses blijkt eigenlijk maar een hysterische, genot-zuchtige meid te zijn. En wat meer is: haar genot blijkt even banaal en miezerig te zijn als het onze.

Maar interessant wordt het pas als we inzien dat een dergelijke profanatie, uitgevoerd door dezelfde pers die daarvoor nog het sprookje orchestreerde, het sprookje geenszins ongedaan maakt. We moeten vaststellen dat bijvoorbeeld een persoon als 'Lady Di' *onmogelijk kan worden ontmaskerd*, hoeveel smerige details men ook over haar kan verzamelen,- en wel omdat zij nu eenmaal het object is waarop wij ons fantasma omtrent het sublieme genot van de Ander projecteren. Omdat zij nu eenmaal is uitverkoren om dit fantasma te onderhouden is zij onschendbaar, onaanraakbaar. Vandaar dat elke profanatie er slechts voor zorgt dat zich van haar een tweede, subliem lichaam afsplitst.²

Met de dood van Lady Di sprong dit mechanisme meer dan ooit in het oog. Haar dood koppelde haar sublieme Lichaam helemaal los van haar sterfelijke lichaam. De heiligverklaring volgde. Tezelfdertijd werd de hele profanatiecultus, de obscene queeste naar het verborgen lichaam, het werkelijk genot van Diana, op de 'paparazzi' geschoven.

Wat het publiek uiteindelijk verlangde was duidelijk: achter de stieriele prinsessenromantiek de 'echte' Diana ontdekken, dat wil zeggen de liefdebedrijvende, misschien zelfs stervende Diana. Maar dat het publiek uiteindelijk daàr naar zoekt, kan het van zichzelf niet verdragen. Deze obscene zoektocht naar het genot dat het fantasmatisch aan Diana toeschrijft, ontkent het publiek radicaal bij zichzelf om deze zoektocht vol hysterisch verontwaardiging aan de 'paparazzi' te verwijten. De 'paparazzi' worden geofferd.

In deze context kunnen we misschien beginnen begrijpen wat Pasolini bedoelt wanneer hij zegt dat *Saló* niet in de eerste plaats een film is over fascistisch Italië, maar - minder geruststellend - over onze consumptie maatschappij. De vier hoogwaardigheidsbekleders zetten immers rituelen op waarmee ze op een zo efficiënt mogelijke manier hun slachtoffers op hun genot willen betrappen om dit verondersteld genot aan hen te ontfutselen. Terwijl een ritueel normalerwijze iets is dat de mens moet beschermen tegen de impasse van zijn eigen genot (tegen het feit dat het genot iets is waarover men niet beschikt), willen zij een ritueel opzetten waarmee zij zich dit genot kunnen toeëigenen. Zij willen het als het ware aftappen op het moment dat het zich voordoet. Dat het genot structureel iets is waar men bij zichzelf niet bij kan, dat aanvaarden zij niet. Zij handelen alsof het genot hen door een kwaadaardige God is ontstolen en naar dit gemist genot delven zij nijdig bij de an-

der. In het lichaam van hun slachtoffers delven zij naar die duistere God die werkelijk ongedeerd, zonder tekort, zou genieten. Met een ijzige passie, dat wil zeggen *systematisch*, offeren zij aan die duistere God - die niet bestaat.

Zo begrepen heeft Pasolini met *Saló* geen krankzinnig, absurd universum buiten de 'normale' wereld gecreëerd. Zoals elk goed kunstwerk toont deze film gewoon *hoe het is*. Pasolini toont het mechanisme van de fascinatie die de media cultiveren, hij toont hoe het 'sacrale' in de media functioneert: bepaalde personen worden uitverkoren om het Genot, de Gelukzaligheid, de Extase, de ultieme Kick te incarneren, en vanaf dan wordt van ze verwacht dat zij aan deze infantiele idealisering beantwoorden. In *Saló* worden de slachtoffers er simpelweg toe gedwongen, zonder de omweg van het narcistische harmonie-ideaal, het geheim van hun jonge lichamen prijs te geven: het geheim in zijn pure, naakte staat, niet omfloersd door morele wetten of valse sentimenten. Maar het enige geheim is dat er geen is. Het genot ontglipt de sadisten. In de laatste scène is de impasse totaal. Sacrale muziek weerklinkt, terwijl de ene sadist door een omgekeerde verrekijker toekijkt naar de andere sadist die er in het wilde weg op los geselt in het wanhopig besef dat het hele systeem niet werkt,- of beter: *dat alleen het systeem zelf werkt*. Terwijl de sadistische machine zichzelf geen grenzen toestaat, blijft het grote Genot uit.

5. Een obscene God

De religie die we allemaal delen is die van een christelijk humanisme, of beter: van een gehumaniseerd christendom dat de media in zijn greep heeft. Het gaat om de dialectiek van een *humanum* dat zijn ziel onophoudelijk witwast in het bad van al die beeldverslagen die over zijn mislukking berichten. Het 'sacrale' is hier een heilig Oog dat zijn zuiverheid bewijst in de serene contemplatie van het onzuivere.

Maar deze morele witwasoperatie, zoals deze zich bijvoorbeeld in het journaal-ritueel voltrekt, is nogal troosteloos in zijn dwangmatigheid. De 'schone ziel' is steriel. Dit is omdat de fascinatie voor het genot van de ander er slechts op een heel verdrongen manier werkzaam is.

Terwijl de wereld van de berichtgeving, van de informatie, wordt beheerst door een moraliserend, ascetisch humanisme, bespeelt de wereld van het amusement schaamteloos de fascinaties van het publiek. De amusementsindustrie weet dat de 'oppervlakkige genotszucht' waar conservatieve cultuurcritici het altijd over hebben, iets problematisch is. Genot is iets wat ons altijd ontglipt. Het wordt slechts genoten *als* iets wat ons ontglipt. Het verlangen het genot te veroveren, te *hebben*, leidt tot een impasse. Daarom is het altijd de Ander die het genot werkelijk bezit. Daarom kunnen we Duchamps uitspraak 'Ce sont toujours les autres qui meurent' parafraseren als: 'Het zijn altijd de anderen die genieten'. Dit is wat de amusementsindustrie weet: zij ensceneert, *sacraliseert* het genot van deze Ander waarmee

het publiek de impasses van zijn eigen genot denkt te kunnen verlichten. Deze Ander - dat heeft Pasolini goed gezien - is in onze naoorlogse maatschappij de *jeugd*. Het sacrale in onze maatschappij is het dynamische, krachtige, lenige, ritmisch bewegende, *soeverein van zichzelf genietende* jeugdige lichaam. In dit sublieme, 'coole' Lichaam verbergt zich een obscene God die van ons eist dit genot op te brengen. En de amusementsindustrie wil dat wij, en vooral de jeugd zelf, in deze obscene God *geloven*.

Wat kunnen wij tegenover deze indrukwekkende sacrale machine stellen? Dat is moeilijk te zeggen. Maar ik suggereerde het reeds in mijn kort commentaar op Pasolini's *Salò*. Pasolini stelt er niets tegenover. Hij toont het mechanisme, toont het in zijn extreemste consequenties. Men zou de 'boodschap' van zijn film kunnen samenvatten met een uitspraak van Bataille: 'La souveraineté n'est rien'. Dat wil zeggen: de ervaring van het 'sacrale', van de overgave aan de werkelijke intensiteit van het leven-tot-in-de-dood, is *niets*. Het sacrale is onervaarbaar. Het is de ervaring van de grens van de ervaring. Men kan er dan ook moeilijk prat op gaan, laat staan zo'n ervaring aan anderen aanbevelen.

Men kan het ook met een uitspraak van Jacques Lacan zeggen: 'daar waar ik geniet, ben ik niet. Daar waar ik ben, geniet ik niet'. De mens *is* die grens, en als zodanig is hij gespleten. Elk discours dat het sacrale wil 'herwaarderen' zonder deze splinging in rekening te nemen, vervalt in de vrijblijvende romantiek en het obscurantisme die ons dagelijks brood zijn.

Noten

¹In deze alinea parafrazeer ik Jacques Derrida, 'Geloof en weten', in: J. Derrida, G. Vattimo, H.-G. Gadamer, *God en de godsdienst. Gesprekken op Capri*, Kampen/Kapellen, Kok Agora/Pelckmans, 1996.

²Zie Slavoj Žižek, 'Much Ado about a Thing', in *For they know not what they do. Enjoyment as a political factor*, London/New York, Verso, 1991.